

De schulden voorbij

Wat Immerloo Schuldenvrij ons leert over verantwoordelijkheid, waardigheid en maatschappelijk vermogen

Position paper rondetafelgesprek innovatieve schuldhulpverlening

Tweede Kamercommissie Sociale Zaken en Werkgelegenheid, 23 september 2026

Over mensen met problematische schulden bestaat een hardnekkig beeld. Schulden worden gemakkelijk verbonden aan onverantwoord gedrag en verkeerde keuzes. Experiment Immerloo Schuldenvrij laat zien hoe onterecht dat beeld kan zijn. De deelnemende huishoudens hadden doorgaans meer dan twintig afzonderlijke schulden bij een groot aantal schuldeisers. Ruim twee derde van de totale schuldenlast bestond uit belastingen en primaire vaste lasten, zoals zorg, energie, wonen en lokale lasten. Schulden bij buy-now-pay-laterbedrijven als Klarna en Riverty vormden slechts 0,1 procent van de totale schuldenlast.

Dat mensen een eigen verantwoordelijkheid hebben, staat niet ter discussie. Maar **schuld, verantwoordelijkheid en verwijtbaarheid** zijn niet hetzelfde. Problematische schulden kunnen daarom niet volledig worden teruggebracht tot individueel handelen of persoonlijk tekortschieten.

De gevolgen houden bovendien niet op bij degene op wiens naam de schuld staat. Ouders in het experiment probeerden hun financiële problemen zoveel mogelijk buiten het leven van hun kinderen te houden. Toch kregen kinderen spanningen mee, hadden ouders minder energie en aandacht voor de opvoeding en kwam deelname aan sport en sociale activiteiten onder druk te staan. Daarmee raakt dit vraagstuk drie generaties: de volwassenen van vandaag, hun kinderen die geen schuld hebben gemaakt maar wel met de gevolgen opgroeien, en mogelijk de gezinnen die deze kinderen later zelf vormen.

Over die derde generatie kunnen we op basis van dit experiment geen effect claimen. Daarvoor is de looptijd te kort. Maar precies daar ligt de preventieve betekenis: als financiële stress doorwerkt in opvoeding, gezondheid, ontwikkeling en kansen van kinderen, gaat het doorbreken ervan over meer dan het oplossen van de financiële problemen van hun ouders.

Problematische schulden houden daarmee niet alleen huishoudens vast, maar ook maatschappelijk vermogen. **Talent verdwijnt niet door schulden. Het vermogen om dat talent te benutten kan wel jarenlang worden geblokkeerd.**

Vanuit die bredere gedachte is binnen het Nationaal Programma Arnhem-Oost Experiment Immerloo Schuldenvrij uitgevoerd. Huishoudens met problematische schulden en problemen op meerdere leefgebieden werden actief benaderd. Hun problematische schulden werden waar mogelijk opgelost, terwijl een vaste coach langdurig naast het huishouden bleef staan en samen met het gezin werkte aan wat nodig was op andere leefgebieden, zoals gezondheid, wonen, gezin en werk. Niet om verantwoordelijkheid van mensen over te nemen en ook niet om een nieuw schuldhulpverlenings-systeem te ontwerpen, maar om te onderzoeken wat er gebeurt wanneer we de blokkades wegnemen die mensen verhinderen om weer zelf verder te kunnen.

1. Het begon achter de voordeur

De oorsprong van het experiment ligt in een grootschalige renovatie in Immerloo II. Professionals kwamen huis aan huis achter de voordeur en zagen daar een werkelijkheid die in

afzonderlijke systemen veel minder zichtbaar was. Driekwart van de bezochte huishoudens leefde op of onder het minimum. Bij veel huishoudens waren financiële problemen verweven geraakt met problemen rond gezondheid, wonen, gezin en inkomen.

De woningcorporatie kwam niet achter de voordeur vanwege schulden, maar vanuit haar verantwoordelijkheid voor de woning. Juist daardoor werd zichtbaar wat vanuit de reguliere (schuld)hulpverlening niet of onvoldoende werd bereikt. Verborgten armoede wordt soms zichtbaar op plekken waar we niet naar armoede zoeken.

Daar ligt ook de betekenis van het Nationaal Programma Arnhem-Oost en de Alliantie Arnhem-Oost. Niet om taken van bestaande organisaties over te nemen, maar om kennis en handelingsmogelijkheden te verbinden. Een corporatie ziet de woning, een school het kind, partijen rond energie en vaste lasten zien betalingsproblemen, zorg- en sociaal professionals zien gezondheid en stress en de gemeente kent regelingen en voorzieningen. Geen van deze partijen ziet vanzelf het geheel. Het huishouden leeft wel iedere dag in dat geheel.

Vanuit die gedachte is Immerloo Schuldenvrij ontwikkeld. Drie Arnhemse private fondsen creëerden financiële ruimte om te experimenteren met het afkopen van problematische schulden en concrete doorbraken. Publieke middelen vanuit het Nationaal Programma Arnhem-Oost maakten de uitvoering en intensieve begeleiding mogelijk. Filantropie kan zo ruimte creëren voor vernieuwing, maar mag geen voorwaarde worden voor goede schuldhulpverlening. De reguliere schuldhulpverlening moet de financiële oplossing uiteindelijk kunnen organiseren.

2. De echte innovatie was niet het afkopen van schulden

Immerloo Schuldenvrij was nadrukkelijk een experiment met een aanpak, niet met mensen. Aan de uitvoering is vanaf het begin actieonderzoek gekoppeld. We volgden wat er bij de deelnemende huishoudens gebeurde, onderzochten wat werkte en stuurden tijdens het experiment bij wanneer de praktijk daar aanleiding toe gaf.

De kern van de aanpak laat zich in vier principes samenvatten:

1. Bereiken. We wachtten niet tot mensen zichzelf meldden, maar gingen naar hen toe. Zelfs het aanbod om problematische schulden daadwerkelijk op te lossen opende niet iedere voordeur. Coaches moesten terugkomen, opnieuw aanbellen en soms via vertrouwde personen uit de wijk contact leggen. Niet-bereik zegt daarom niet alleen iets over inwoners, maar ook over de bereikbaarheid van onze instituties.
2. Rust creëren. We vroegen niet eerst om stabiliteit, maar hielpen die stabiliteit te creëren: eerst de acute financiële druk verminderen en vanuit die rust werken aan herstel op andere leefgebieden.
3. Blijven. De ondersteuning stopte niet nadat de schulden waren aangepakt. Een coach bleef waar nodig langdurig naast het huishouden staan. Vertrouwen laat zich niet organiseren binnen één gesprek of beschikking.
4. Kunnen handelen. Nabijheid heeft weinig betekenis als de professional die dichtbij staat vervolgens niets kan doen. Daarom waren er een beperkt doorbraakbudget, professioneel mandaat en escalatiemogelijkheden wanneer systemen vastliepen.

Een klein bedrag op het juiste moment kan maatschappelijk doelmatiger zijn dan een veel groter bedrag nadat een probleem is geëscaleerd. Dat gaat niet over ruimhartigheid, maar over timing, vakmanschap en het voorkomen van grotere maatschappelijke kosten.

De structurele betekenis van Immerloo Schuldenvrij zit daarom niet in een nieuw fonds of programma. Zij zit in de vraag hoe we in de reguliere praktijk mensen daadwerkelijk bereiken, voldoende lang nabij kunnen blijven en zorgen dat degene die dichtbij staat ook daadwerkelijk iets kan doen.

3. Financiële rust herstelt handelingsvermogen

Problematische schulden nemen niet alleen financiële ruimte weg, maar ook mentale ruimte. De aandacht verschuift naar overleven: welke rekening moet vandaag worden betaald, welke brief kan nog even dichtblijven, welke afspraak kan worden uitgesteld? Wanneer financiële rust ontstaat, komt er ruimte vrij om ook op andere leefgebieden weer te handelen. **Uit de schulden zijn betekent immers niet automatisch dat er ook sprake is van bestaanszekerheid.**

Problemen rond inkomen, gezondheid, wonen, werk of gezin kunnen blijven bestaan en opnieuw financiële kwetsbaarheid veroorzaken. Juist daarom was die samenhang een essentieel onderdeel van de aanpak: niet alleen de schulden oplossen, maar vanuit de ontstane rust werken aan duurzaam herstel en meer bestaanszekerheid voor het huishouden.

Het actieonderzoek laat bij de deelnemers onder meer het volgende zien:

- Vrijwel alle deelnemende huishoudens gingen vooruit op financiën en inkomen.
- Bij deelnemers nam de mentale druk af en namen ervaren eigenwaarde, zelfvertrouwen en grip op het eigen leven toe.
- Deelnemers zetten concrete stappen richting betaald werk, meer werken of vrijwilligerswerk.
- Bij een deel van de huishoudens werd ook op andere leefgebieden positieve beweging zichtbaar, waaronder gezondheid, gezin en sociale contacten.

Deze uitkomsten moeten zorgvuldig worden geïnterpreteerd: het gaat om een kleinschalig experiment en niet om een effectstudie met een controlegroep. Tegelijkertijd is de richting van de beweging relevant, juist omdat financiële rust niet alleen in de administratie zichtbaar werd maar ook op andere leefgebieden.

Waardigheid is daarbij niet alleen een morele waarde. Zij is ook een voorwaarde voor handelingsvermogen. Wie jarenlang het gevoel heeft tekort te schieten of zichzelf vooral als schuldenaar ervaart, verliest ook vertrouwen in het eigen handelen. Wanneer dat vertrouwen terugkomt, ontstaat opnieuw ruimte om keuzes te maken, plannen te maken en verantwoordelijkheid te dragen.

Dat werpt een ander licht op zelfredzaamheid. Mensen kunnen vaardigheden hebben en die onder langdurige stress tijdelijk nauwelijks kunnen inzetten. Soms is daarom tijdelijk intensieve ondersteuning nodig om uiteindelijk weer minder ondersteuning nodig te hebben.

4. Het maatschappelijke rendement is groter dan de schuld

Daarmee komen sociaal en economisch beleid bij elkaar. Het actieonderzoek bevat een eerste maatschappelijke kosten-batenanalyse en laat positieve maatschappelijke baten zien. Daar moeten we zorgvuldig mee omgaan: de groep is beperkt, er is geen controlegroep en de tijdshorizon is één jaar. Niet alle effecten kunnen daarom aan het experiment worden toegeschreven en een deel van de mogelijke opbrengsten wordt binnen deze periode nog niet zichtbaar.

Interessanter dan één rendementspercentage is daarom waar die maatschappelijke baten ontstaan. Ze zitten onder meer in minder of lichtere hulpverlening, meer arbeidsdeelname en productiviteit en lagere kosten rond invordering en schuldenproblematiek. Het onderzoek verwijst daarnaast naar landelijke ramingen waarin de maatschappelijke kosten van problematische schulden op miljarden euro's per jaar worden geschat, onder meer als gevolg van verminderde arbeidsproductiviteit. Die ramingen zijn geen uitkomst van Immerloo Schuldenvrij, maar maken wel zichtbaar dat ook het laten voortbestaan van problematische schulden een maatschappelijke prijs heeft.

Die prijs komt op verschillende plekken terecht: bij werkgevers door uitval en verminderde productiviteit, bij zorg en hulpverlening wanneer problemen escaleren, bij gemeenten en uitvoeringsorganisaties door noodmaatregelen en langdurige ondersteuning, en bij gezinnen wanneer financiële stress doorwerkt in gezondheid, opvoeding en ontwikkeling.

Problematische schulden zijn daarmee niet alleen een individueel financieel probleem, maar ook een maatschappelijk verlies. Zolang mensen door schulden worden vastgezet, blijft vermogen onbenut: om te werken, te leren, voor kinderen te zorgen, gezond te leven en deel te nemen aan de samenleving. De maatschappelijke rekening bestaat daarmee uit twee delen: **de extra kosten die ontstaan doordat problemen voortduren én de maatschappelijke waarde die niet tot ontwikkeling komt zolang mensen vastzitten.**

Een deel van die rekening betalen we vandaag, bijvoorbeeld in zorg, hulpverlening, uitval en uitvoeringskosten. Een ander deel wordt mogelijk pas jaren later zichtbaar. Dat geldt in het bijzonder voor kinderen. Het rapport rekent toekomstige opbrengsten van bijvoorbeeld onderwijs en ontwikkeling vanwege de korte tijdshorizon niet volledig mee. Juist daardoor kan de maatschappelijke waarde van het doorbreken van problematische schulden veel langer doorwerken dan de begrotingsperiode waarin de interventie wordt gefinancierd.

De sociaaleconomische waarde van goede schuldhulp zit daarom niet alleen in het oplossen van de schuld of het voorkomen van directe kosten. Zij zit ook in het opnieuw beschikbaar maken van menselijk en maatschappelijk vermogen. De relevante vraag naar doelmatigheid is dan niet alleen wat intensieve ondersteuning vandaag kost, maar ook welke kosten én welke gemiste maatschappelijke waarde ontstaan wanneer een oplossing uitblijft.

5. Verantwoordelijkheid is geen eenrichtingsverkeer

Bij de deelnemende huishoudens was de Rijksoverheid verantwoordelijk voor een aanzienlijk deel van de totale schuldenlast. Daarmee heeft de overheid verschillende rollen tegelijk: zij stelt regels, financiert en organiseert ondersteuning, voert beleid uit en is tegelijkertijd schuldeiser.

Dat is op zichzelf niet problematisch. Belastingen, premies en andere verplichtingen moeten worden geïnd. Maar wanneer een huishouden eenmaal in een problematische schuldensituatie terecht is gekomen, ontstaat een relevante systeemvraag:

Wanneer wordt afzonderlijk rechtmatig handelen gezamenlijk maatschappelijk ondoelmatig?

Iedere schuldeiser kan een legitieme vordering hebben en iedere organisatie kan haar procedures correct volgen. Toch kan de optelsom ertoe leiden dat een huishouden verder vastloopt, herstel langer duurt en elders maatschappelijke kosten ontstaan. Dat is geen argument om schulden zonder meer kwijt te schelden. Het is een argument om ook de werking van het geheel mee te wegen.

Wat vraagt dit van de landelijke praktijk?

Immerloo Schuldenvrij is geen blauwdruk voor Nederland. Het experiment laat niet zien dat iedere problematische schuld moet worden afgekocht, dat ieder huishouden langdurige begeleiding nodig heeft of dat private fondsen structureel publieke schuldhulpverlening moeten financieren. Het biedt wel drie toetsstenen die naar onze overtuiging relevant zijn voor landelijke keuzes over schuldhulpverlening:

1. Kijk niet alleen naar de kwaliteit van de regeling, maar ook naar het bereik. Een goede regeling die juist mensen met de zwaarste problematiek niet bereikt, is in de praktijk onvoldoende effectief.
2. Organiseer naast nabijheid ook handelingsruimte. Professionals die huishoudens bereiken hebben tijd, mandaat en beperkte ruimte nodig om concrete blokkades weg te nemen en escalatie te voorkomen.
3. Weeg de maatschappelijke kosten van het geheel mee. Kijk bij beleid, uitvoering en invordering niet alleen naar de openstaande schuld en uitvoeringskosten, maar ook naar gevolgen voor zorg, arbeid, kinderen, hulpverlening en naar de rol van publieke schuldeisers.

Tot slot: de schulden voorbij

De belangrijkste innovatie van Immerloo was uiteindelijk niet het afkoopfonds, maar de combinatie van vier dingen: mensen bereiken, rust creëren, blijven en kunnen handelen. Private middelen boden ruimte om die aanpak te beproeven. De waarde van het experiment ligt nu vooral in de vraag hoe deze werkzame principes waar mogelijk onderdeel kunnen worden van de reguliere praktijk.

Immerloo Schuldenvrij leert ons dat de kwaliteit van schuldhulp niet alleen wordt bepaald door de regeling, maar door de vraag of mensen haar bereiken, of professionals kunnen handelen en of financiële rust daadwerkelijk leidt tot herstel van handelingsvermogen. De maatschappelijke rekening van problematische schulden bestaat daarom niet alleen uit wat er moet worden terugbetaald, maar ook uit wat mensen en samenleving verliezen zolang herstel uitblijft.

[Rapportage Voorbij de schulden: ruimte om weer te leven over experiment Immerloo Schuldenvrij](#)